

SPIRITUÁLNÍ POSOUZENÍ (ASSESSMENT) U KLIENTŮ CHARITNÍCH SLUŽEB

J. Doležel

Katedra křesťanské sociální práce
Cyrilometodějská teologická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci

Co znamená spirituální posouzení?

- Nástroj na zjišťování
 - Potřeb
 - Zdrojů/potenciálů,
- které mohou být pro klienta
 - Barrierou
 - Pomocí
- pro zvládnutí obtížné životní situace.

Charitně naukový kontext

- Teologický „axiom“: **milost předpokládá přirozenost**
- Příklad: exorcismus X psychiatrická léčba
- Teologický rámec pomoci/uzdravení (H. Pompey)
 - Existenciálně spirituální podpora klienta
 - Individuální rovina – víra/naděje/láska
 - Komunitní rovina – společenství víry
- má své přirozené předpoklady: fokus mého příspěvku

cíl

- Stručně **informovat** o možnostech, nástrojích zjišťování spirituálních potřeb/zdrojů
- **Povzbudit** k jejich integraci do programů charitních služeb
- **Vytvořit základ** pro prohlubování, posilování a „radikalizaci“ (lat. Radix) spirituální citlivosti v charitních službách specificky křesťanským způsobem

Ideové zázemí tématu

- 2 ústřední profese charitních služeb
 - Ošetrovatelství, lékařství
 - Sociální práce

Česká realita charitních služeb

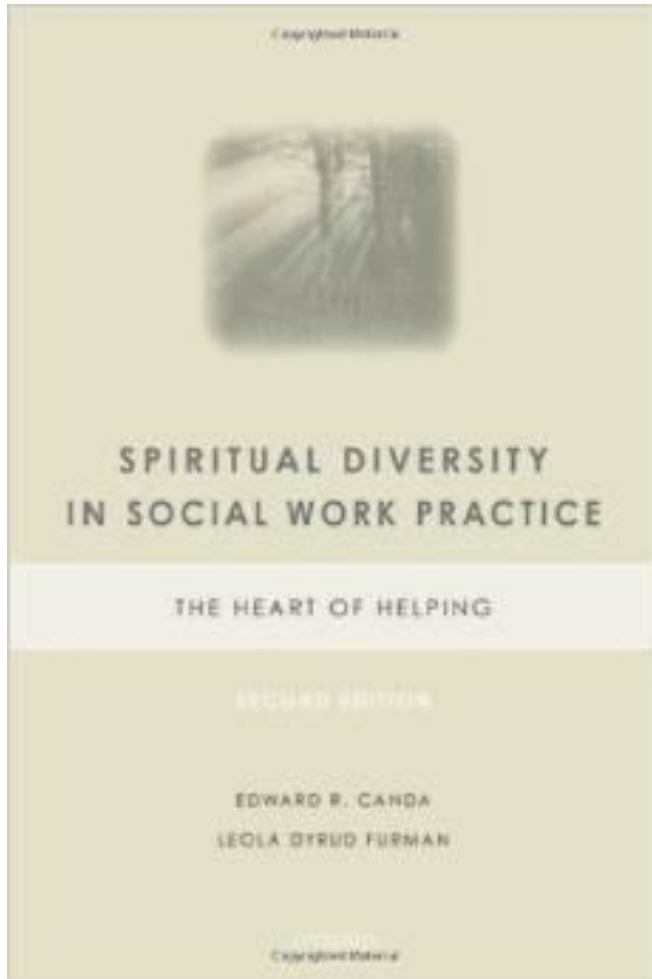
- Charitní závazek:
 - Reagovat na lidské potřeby na všech rovinách, včetně spirituálních
 - Usilovat o celostní rozvoj člověka, zahrnující celou osobu ve všech jejích dimenzích (CiV 11)
- Charitní realita: bezradnost, jak jasný teoretický požadavek odborně převést do praxe

Biopsychosociální model (George Libman Engel) pro charitní praxi redukční

Engel, George (April 8, 1977). "The need for a new medical model: a challenge for biomedicine". *Science* 196 (4286): 129–136.

Jak rozumět pojmu „spiritualita“? Konceptuální rozlišení spirituality a religiozity

Jak pojímat spiritualitu a náboženství:

- *Spiritualita* - Odkazuje na univerzální kvalitu lidí a jejich kultur související s hledáním smyslu, účelu, morality, transcendence, blaha a hlubokých vztahů k sobě, druhým a konečné realitě, jakkoliv je tato chápána (Canda/Furman 2010, 59)
- *Náboženství* - Institucionalizovaná soustava hodnot, přesvědčení, symbolů, chování a zkušeností orientovaných k duchovním záležitostem a sdílená komunitou a předávaná v čase (Canda/Furman 2010, 59).
- Oba pojmy jsou obecně pojímány jako odlišné, avšak vzájemně se překrývající
- Rozlišení náboženských a nenáboženských podob spirituality

I. Proč spiritualita v sociální práci?

- Sociologie náboženství
- Zdravotnické vědy
- Speciálně ošetrovatelství

Sociologie náboženství

- od 90. let 20. století renesance zájmu o religiozitu (Religion Magatrend)
- V západní Evropě
 - 70. léta vlna ‚mládežnických‘ náboženství
 - 80. léta nástup hnutí New Age
 - 90. léta esoterická vlna
 - POLAK, R. (Hrsg.) *Megatrend Religion? Neue Religiozitäten in Europa*. Oberbohingen: Schwabenverlag, 2002.
- V celé Evropě (EVS) posiluje zájem o religiozitu situovanou zejména mimo tradiční křesťanské denominace: okultní/magická religiozita (věštcí, horoskopy, amulety...)
- SLDB (ČSÚ 2011) drastický pokles osob bez náboženské víry
- Z českých výzkumníků zejména Dana Hamplová

Zdravotnické vědy: ošetřovatelství, psychiatrie, medicína, psychologie

- boom výzkumů o korelaci religiozity s různými oblastmi tělesného a duševního zdraví
- Koenig et al. už v r. 2001 identifikovali více než 1000 studií, které prokázaly korelaci spiritualita/religiozita s několika oblastmi duševního zdraví (podle Hodge 2004):
 - Zvýšenou adaptací na ztrátu blízké osoby
 - Zvýšeným sebehodnocením
 - Sociální oporou
 - Životní spokojeností
 - Pocitem štěstí, naděje a optimismu
 - Vnímání smyslu a účelu života
 - Se sníženou hladinou úzkosti,
 - opuštěnosti
 - a sebevražednosti.
 - Se sníženou délkou psychiatrické hospitalizace
 - a se zvýšenou pravděpodobností remise schizofrenie.

- Ve druhém vydání (2012) Koenig et al. sumarizovali už přes 3000 studií (Grundmann J Relig Health 2013, 53)
- Pravidelná (týdenní) účast na bohoslužbách koreluje s (Hall et al. 2008)
 - Delším životem
 - Nižší mírou fyzických problémů
 - Rychlejší úzdravou z deprese
 - Vyšší hladinou životní spokojenosti

Zjištěny pozitivní korelace spirituality a religiozity s (Křivohlavý 2009):

- s kvalitou života
- se zdravým životním stylem
- s vymaněním se z drogové závislosti (viz Galanter et al. 2007)
- s nižší mírou kouření
- vyšší pocíťovanou kontrolou nad vlastním tělesným a psychickým stavem
- nižší mírou depresivity
- vyšší mírou sebevědomí
- nižším krevním tlakem
- nižší úmrtností po srdeční operaci
- vyšší průměrnou délkou života
- s vyšší schopností zvládat stres

- Zájem věnovaný spiritualitě ve zdravotnictví se r. 1995 promítl také do doplnění **domény spirituality** do oficiálního nástroje posouzení kvality života vytvořeného WHO – WHOQOL (Holloway 2007; Sulmasy 2002)
-
- WHO také identifikuje od r. 1990 **spirituální oporu** jako podstatnou součást paliativní péče o onkologické pacienty (Nixon/Narayanasamy 2010).
-
- V letech 1998 a 2005 se na valném shromáždění WHO hovořilo o nutnosti zohledňovat tzv. **4. dimenzi zdraví**, doplňující fyzickou, psychickou a sociální dimenzi (Dhar et al. 2011)
-
- V roce 2011 byla v Indii (National Institute of Health and Family Welfare New Delhi) vytvořena **Spiritual Health Scale 2011** (SHS 2011) pro testování spirituálního zdraví.
- Autoři hovoří o **biopsychosociálně-spirituálním** modelu péče (o umírající pacienty Sulmasy 2002)

Spirituální potřeby definované ve zdravotnickém prostředí

Duchovní potřeby podle M. Svatošové (2012)

- Potřeba lásky
- Potřeba zbavit se hrůzy ze smrti
- Potřeba přijmout svůj život a sebe sama včetně nezměnitelných daností a omezení vlastních chyb a nedokonalostí
- Potřeba usmíření vztahů
- Potřeba odpuštění a smazání viny
- Potřeba cítit se bezpečně a respektovaně

Duchovní potřeby hospitalizovaných psychiatrických pacientů (Fitchett, G. et al. 1997)

Procentuální výskyt	Potřeby
90%	péče a podpora od druhých
84%	vědomí Boží přítomnosti
80%	modlitba
75%	účelnost a smysluplnost života
65%	návštěva nemocničního kaplana a modlitba s ním
59%	návštěva jiného duchovního
51%	pomoc ve strachu před smrtí
39%	udělení svátostí

Duchovní potřeby hospitalizovaných geriatrických pacientů (Monod et al. 2010)

Potřeba životní rovnováhy	<ul style="list-style-type: none">• udržet/obnovit životní rovnováhu• naučit se lépe zvládat nemoc nebo postižení.
Potřeba spojení	<ul style="list-style-type: none">• spojení s vlastním existenciálním základem• potřeba vnímat krásu (estetický cit).
Potřeba respektování hodnot	<ul style="list-style-type: none">• aby zdravotnický personál znal a respektoval pacientovy hodnoty.
Potřeba udržet si kontrolu	<ul style="list-style-type: none">• rozumět a cítit se začleněný do procesů rozhodování• podílet se na rozhodování a jednání personálu.
Potřeba zachovat si identitu	<ul style="list-style-type: none">• být milován,• aby pacientovi bylo nasloucháno,• aby se mu dostávalo uznání, doteku,• mít pozitivní sebepojetí• dosáhnout odpuštění.

Duchovní potřeby u neuroonkologických pacientů (Nixon a Narayanasamy 2010)

Duchovní potřeby neuroonkologických pacientů

Rodinná opora

Emocionální opora

Kontakty*

Náboženské potřeby

Popovídat si

Útěcha

Samota

Plánovat budoucnost

Přemýšlet o smyslu života

Duchovní potřeby v nemocničním prostředí (Hodge & Horvath 2011)

- Kvalitativní metaanalýza 11 studií (1986-2008)
- **Klienti pociťovali:**
 - Opuštěnost (abandonment)
 - Zmatek
 - Strach
 - Beznaděj
 - Izolaci
 - Nejistotu
 - Ztrátu (úmrtí) blízké osoby
- Výsledný pocit: **emocionální úzkost** (emotional angst)
 - pozadí všech propojených **duchovních potřeb:**

Duchovní potřeby hospitalizovaných pacientů

Smysl, účel a naděje

Vztah k Bohu

Duchovní praktiky

Náboženské povinnosti

Mezosobní styky

Interakce se zdravotnickým personálem

Zdroj: Hodge, D. R., Horvath, V. E. (2011)

Poznámky k výsledkům

- **Ne** každý klient pociťoval **všechny** uvedené potřeby
- Seznam kategorií vytváří **vnímavost** vůči potenciálním potřebám
- Úvodní **krátké duchovní posouzení** – první platforma, na níž klient s potřebami může komunikovat své preference a u klienta, který je nemá, není zbytečně zatěžován
- Pokud úvodní posouzení signalizuje, že spiritualita může být relevantním faktorem v péči o klienta, může se použít **obsáhlé posouzení**
- Je třeba dbát na **klientovo sebeurčení**
- Zůstávat v mezích svých **profesních kompetencí**
- Duchovní potřeby jsou naplňovány v kontextu vztahu – **pomáhající vztah je už implicitně spirituální** (Canda/Furman, 2010)
- Empatie, vřelost, opravdovost – klíčové faktory pomáhajícího vztahu

Ošetřovatelství: spirituální distres

- „porucha v životním principu, který proniká celé bytí osoby a integruje a přesahuje její biologickou a psychologickou stránku“ (North American Nursing Diagnosis Association 1999)
-
- Monod aj. (2010) jej definují jako „stav, v němž je pacientův systém přesvědčení nebo hodnot, jež mu poskytují energii, naději a smysl do života, ohrožen poruchou“
-
- NANDA zařazuje spirituální distres (v české verzi uváděný jako „duchovní nouze“) mezi **ošetřovatelské diagnózy od r. 1980.**
-
- Dnes ho NANDA International zařazuje do **10. domény** (životní principy)

Spirituální bolest u Svatošové (2012)

- Signály (s. 55):
 - Neustálá a přehnaná potřeba pozornosti, respektu a lásky
 - Zmínky o zradě, nespravedlnosti, pronásledování a opuštěnosti, vlastním selhání a neschopnosti
 - Rezignace
 - Náhlá změna emocí, hlasu, pohybů těla
 - Strach
 - Smutek v očích, slzy

Ošetřovatelské nástroje k diagnostice spirituálního
distresu (O'Brien 1982, s. 102, 106-107)

Symptomy spirituálního distresu	Aspekty symptomů	Zjišťovací otázky
Duchovní bolest (spiritual pain)	<ul style="list-style-type: none"> - výrazy nepokoje z bolesti týkající se vztahu dotyčného k Bohu - verbalizace pocitů prázdnoty a nedostatku duchovního naplnění - a/nebo nedostatek pokoje v rámci vlastního vztahu ke Stvořiteli 	<p>Cítíte někdy bolest s ohledem na svou spiritualitu nebo víru?</p> <p>Cítíte bolest z nejistoty nebo slabé víry?</p>
Duchovní odcizení (spiritual alienation)	<ul style="list-style-type: none"> - výrazy osamělosti - nebo pocit, že Bůh je velmi vzdálen od každodenního života - verbalizace pocitů, že člověk je na všechno v době zkoušky a nouze sám - a/nebo negativní postoj s ohledem na zakoušení jakékoliv útěchy či pomoci do Boha 	<p>Cítíte se často vzdálen Bohu?</p> <p>Zdá se Vám, že je vzdálen Vašemu životu?</p>
Duchovní úzkost (spiritual anxiety)	<ul style="list-style-type: none"> - výrazy, které signalizují strach z Božího hněvu a trestu - strach, že se Bůh nepostará, ani okamžitě ani v budoucnosti - obavy, že Bůh je nespokojený s chováním dotyčného 	<p>Máte pocit, že Bůh se nestrará o vaše potřeby?</p> <p>Že „tu není“, když ho potřebujete?</p>
Duchovní vina (spiritual guilt)	<ul style="list-style-type: none"> - výrazy, které signalizují selhání dotyčného, když nenaplnil to, co v životě naplnit měl - a/nebo udělal něco, co se Bohu protiví - artikulace zájmu o to, „jaký“ život to vedl 	<p>Udělal jste někdy něco, za co by se na vás Bůh mohl hněvat?</p> <p>Cítíte se zle, že jste něco udělal nebo neudělal něco, co jste měl?</p>
Duchovní ztráta (spiritual loss)	<ul style="list-style-type: none"> - výrazy pocitů, že ztratil dočasně Boží lásku - obavy, že vztah k Bohu je něčím ohrožen - pocity prázdnoty vůči duchovním věcem 	<p>Máte někdy dojem, že jste ztratil Boží lásku? Nebo že jste vztah k němu zničil nebo oslabil? Že se k vám obrátil zády?</p>
Duchovní hněv (spiritual anger)	<ul style="list-style-type: none"> - výrazy frustrace nebo vzteku na Bohu, jenž dovolil nemoc nebo jinou zkoušku - poznámky o „neférovosti“ Boha - negativní poznámky o institučním náboženství nebo 	<p>Zlobíte se na Boha, že dopustil vaši nemoc?</p> <p>Obviňujete ho z toho někdy?</p> <p>Myslíte, že se k vám chová neférově?</p>

Spiritual self-assessment index for older adults (Stranahan, 2008)

1. Mám svůj vnitřní zdroj síly a pohody
2. Když přemýšlím o budoucnosti, nemám obavy
3. I když čelím těžkostem, nedám se jimi srazit na kolena
4. Životní zkoušky mě spíše posilují
5. Mám někoho, na něhož se můžu obrátit, když mám problémy
6. Můj vztah k Bohu mi pomáhá čelit životním výzvám
7. Být s druhými je pro mě hodnotné
8. Bůh je součástí všech oblastí mého života
9. Pomáhat druhým mi přináší velkou radost
10. Jsem usmířená s každým v mém životě
11. Jsou ještě nějaké věci, které bych chtěl v životě stihnout
12. Každý den se mám na co těšit
13. Celkem vzato, jsem spokojen s tím, jak jsem prožil život
14. Obvykle jsem vytrvalý navzdory překážkám
15. Věnuji čas obdivu krásy v umění, přírodě, hudbě atd.
16. Má víra je mi oporou
17. Osobní modlitba je důležitou součástí mého života
18. Četba posvátných textů je pro mě významná
19. Náboženskou praxi pokládám za důležitou (svátosti atd.)
20. Cítím se posilněn, když se účastním bohoslužeb

Technika dotazníku

1 naprosto nesouhlasím - 2 – 3 – 4 - 5 naprosto souhlasím

- Součet:
- Otázky 1-5 celkový součet pro *oblast vnitřní síly naděje a zvládnání*
- Otázky 6-10 *oblast transcendence*
- 11-15 *oblast smyslu a účelu*
- 16-20 *oblast náboženská praxe*
- V každé doméně je průměr 15 bodů.
- **Pod 15 bodů** indikují spirituální distres. Čím nižší skóre, tím riziko větší.

Spirituální posouzení

- Jednoduché/úvodní postupy
- Složité/detailní postupy

Úvodní spirituální posouzení

*O'Connor (2005, s. 71) doporučuje, aby nemocným ve zdravotnických zařízeních byly položeny následující otázky a aby byla zdokumentována jejich odpověď. Jsou to otázky:

- Změnila tato nemoc nějak vaše priority a životní otázky, které jsou pro vás důležité?
- Ovlivnila nemoc vaše rodinné i jiné vztahy?
- Změnila nemoc váš pohled na život? Pokud ano, které priority jsou pro vás nejvýznamnější?
- Jaké je vaše největší přání nebo touha v této fázi života?

JCAHO (Joint Commission on Accreditation of Healthcare Organisations) Agentura, která v USA uděluje akreditaci většině nemocničních zařízení.

- Důležité prvky věrouky/náboženské názory
- Významné duchovní praktiky
- Náboženskou afiliaci/vyznání

Úvodní (initial) duchovní posouzení podle D. Hodge (2006)

- 1. Je pro vás duchovní oblast nebo náboženství nějak důležité?*
- 2. Považujete nějaké duchovní názory a praktiky za obzvláště užitečné pro zvládání problémů?*
- 3. Chodíte do nějakého kostela nebo do nějaké jiného duchovního společenství?*
- 4. Víte o nějakých duchovních potřebách, se kterými bych Vám mohl/a pomoci?*

...A přesun do prostředí sociální práce...

MIMBRA: Meaning, Importance, Membership, Beliefs, Relevance, Action (Canda/Furman 2010, 267)

Krátké explicitní duchovní posouzení

- *Co vám pomáhá, abyste hlouběji vnímal ve svém životě **smysl**, moralitu, naději, propojení, radost či pokoj?*
- *Jsou pro vás spiritualita, náboženství a víra **důležité**? Vysvětlete mi prosím jak, nebo proč ne.*
- ***Patříte do** nějaké skupiny, společenství nebo komunity, v níž máte pocit, že tam patříte a že vám pomáhá nalézat v životě **smysl** a oporu? Prosím vysvětlete.*
- *Popište mi prosím jakékoliv důležitá **přesvědčení**, zvyky a praktiky (modlitba, meditace, rituály nebo holistické terapie) nebo hodnoty, které vám pomáhají rozumět vaší momentální situaci.*
- *Co z toho, o čem jste mluvil, má **dopad** na vaši momentální situaci a vaše cíle naší společné práce?*
- *V tom, o čem jste hovořil, je něco, na čem bychom měli společně **pracovat**? Např., je něco, co vám dříve pomáhalo a my bychom to mohli použít, nebo je něco nepříjemného, čemu bychom se měli vyhnout? Máte nějaké přátele, příbuzné, rádce, duchovní nebo jiné duchovní autority, o kterých měl vědět nebo je kontaktovat? Prosím vysvětlete. Díky.*

Duchovní posouzení v sociální práci

- ve zdrojově orientované sociální práci (Saleebey 2012, 6th Ed) potřebujeme identifikovat hlavně to, čím klient **disponuje**, jaké má **kapacity, zdroje**.
- K tomu účelu používáme nástroje duchovního posouzení.
- Podmínkou *kulturně citlivých služeb a využití duchovního potenciálu* klienta ke zvládnutí jeho problémů je provedení duchovního posouzení (Hodge 2004).
- **cíl - rozklíčovat sociálnímu pracovníkovi klientův orientační systém** (rámec, který používá k tomu, aby se orientoval v životě a rozuměl mu).
- Orientačním systémem je *každá duchovní kosmologie*, tedy *každý druh spirituality a náboženství*.
- V situacích životních problémů pomáhá klientovi jeho orientační systém rozumět výzvam, kterým čelí.
- Důležité, aby SPR měl nějaký „přístup“ k tomuto systému svého klienta.
- Avšak: Často je klient tak utopen v problémech, že přehlédne potenciální zdroje (Saleebey 2012)

Otázky pro implicitní duchovní posouzení (Canda/Furman 2010, 266)

- *Co dává momentálně vašemu životu smysl?*
- *Co vám pomáhá se soustředit?*
- *Kam chodíte načerpat vnitřní inspiraci a klid?*
- *V jakých chvílích cítíte vnitřní pokoj a životní spokojenost?*
- *Z čeho čerpáte, abyste se dostal přes obtíže a krize?*
- *Prosím popište mi, kdy jste naposled zažil nějaký důležitý vhled, nějaký důležitý „aha“ okamžik.*
- *U koho hledáte radu a proč?*
- *Za co jste nejvíce vděčný?*
- *Čím je pro vás důležité být na světě (nebo v této situaci)?*
- *Co jsou vaše nejcennější ideály?*
- *Co pokládáte za nejdůležitější v životě?*
- *Aj.*

Detailní spirituální posouzení (Hodge 2000-)

- **Duchovní historie** – slovní popis klientova duchovního příběhu
- **Duchovní mapa života** – zahrnuje totéž, ale používá obrazový formát a je tudíž vhodná spíše pro umělecky zručné a málomluvné klienty
- **Duchovní genogram** – mapuje vývoj spirituality minimálně napříč 3 generacemi a je vhodný tam, kde v klientově situaci hraje důležitou roli širší rodina, např. u Hispánců, Romů(?)...
- **Duchovní ekomapa** – znázorňuje klientovu přítomnost, existenciální vazby klienta na klíčové duchovní proměnné v jeho prostředí a je tudíž vhodnější pro klienty, kteří se nechtějí „vrtat“ v historii
- **Duchovní ekogram** – slučuje výhody tradičního genogramu a ekomapy a umožňuje sociálnímu pracovníkovi prozkoumat vztahy mezi přítomnými a minulými vlivy.

Struktura otázek k mobilizaci klientových spirituálních zdrojů (Hodge 2005)

- **1. Vztah k Bohu** (nebo tomu co klient vnímá jako transcendenci)
 - Jak Vám pomáhá vztah k Bohu v řešení vašeho problému?
 - Co říká Bůh o této situaci?
 - Byl byste schopen aplikovat takové ponaučení i v jiné situaci?
 - Jak Vás Bůh podporoval v době krize?
 - V čem je síla Vašeho vztahu k Bohu,
 - Jak se na Vás asi Bůh dívá?
- **2. Duchovní názory** (Beliefs)
 - Co učí Vaše víra o těžkostech?
 - Podává nějaký metafyzický důvod životních obtíží?
 - Jaké spisy máte nejraději?
 - Jsou nějaké spisy, které jsou Vám oporou v době stresu?
 - Jaké duchovní zásady jste se naučil ze svých životních zkušeností?
- **3. Duchovní rituály**
 - Znáte nějaké rituály, nebo duchovní praktiky, které Vám pomáhají zvládat životní těžkosti?
 - Jakou některé z nich obzvlášť účinné v určitých situacích?
 - Posilují některé z těch rituálů obzvlášť Váš vztah k Bohu?
- **4. Sociální podpora v rámci církve** (Church-based)
 - Jakou roli hrála církev nebo duchovní komunita v době krize?
 - Máte k někomu v církvi vztah, který vám pomáhá?
 - Máte nějaké duchovní učitele, kteří jsou pro Vás obzvlášť významní?
 - Jak vám pomáhali tito lidé čelit těžkostem?

Nejnovější model posouzení spirituality v rámci zdrojového modelu

- Starnino, V.R., Gomi, S., & Canda, E.R. (2012) Spiritual strenghts assessment in mental health practice. British J SW

Předpoklady a podmínky používání spirituálního posouzení

- Autonomie klienta – vnucovat vlastní nebo cizí spirituální systém/představy ne (nabídka reflektovat rizika ano)
- Hranice kompetencí – ne pastorační doprovázení, duchovní vedení
- Kontext pomáhajícího vztahu – „common factors“ (empatie, opravdovost, přijetí, vřelost atd.)
- Pomáhající vztah implicitně spirituální (Canda/Furman 2010)
- Duchovní sebeposouzení (self-assessment)

Duchovní sebeposouzení

- Govier (1999) doporučuje předtím, než se pomáhající (nurse) začne věnovat spirituálním potřebám druhých, získat cit/pozornost (awareness) k vlastnímu vnitřnímu životu, jinak bude práce se spiritualitou druhých mít charakter **povrchnosti** a plnění **povinnosti**.
- Hunt (2014): „to foster empathy and to create self-awareness“
- Podobně i Svatošová (2012) varuje, že kdo „*si neuvědomuje vlastní duchovní potřeby, nechce se jimi zabývat a vytěsňuje je*“, ten nebude schopen diagnostikovat totéž u klientů. Jakmile to klient zaregistruje, „*stáhne se a drží si ho od těla. Změní téma rozhovoru, mlčí nebo dá nějak jinak najevo svůj nezájem pokračovat v rozhovoru...*“ (s.40).

K uvědomění si vlastních potřeb

Svatošová nabízí 4 úkoly:

- Připustit si svou touhu po lásce: touhu milovat a být milován
- Pokusit se o vlastní životní bilanci optikou Podobenství o posledním soudu
- Přijmout svůj život včetně daností (*„Kdo svůj život nepřijme se vším všudy, co k němu patří, nikdy se nemůže stát dobrým odborníkem v duchovním doprovázení druhých“*, s. 47), včetně omezení a vlastní smrtelnosti
- Přijmout svůj život včetně „životního smetiště“

Dotazník vlastní spirituality: otázky k reflexi (Govier 1999)

- V co věřím?
- Co dává mému životu smysl?
- V co doufám?
- Koho mám rád a kdo má rád mě?
- Co si pod pojmem spirituality představuji?
- Jak jsem na tom ve vztahu k druhým?
- Co bych na svých vztazích změnil?
- Jsem ochoten uzdravit ty vztahy, které mě tíží?

Spirituality Self-Rating Scale (Galanter et al. 2007)

- Vytvořeno pro oblast léčby závislostí

Jednoznačně souhlasím

Vůbec nesouhlasím

1 - 2 - 3 - 4 - 5

1. Je pro mě důležité věnovat čas osobnímu duchovnímu zamyšlení a meditaci. ()
2. Usilovně se snažím vést život v souladu s mým duchovním přesvědčením. ()
3. Modlitby nebo duchovní zamyšlení o samotě jsou pro mě stejně důležité jako modlitby či zamyšlení ve společnosti. ()
4. Rád si čtu o své spiritualitě či náboženství. ()
5. Spiritualita mi pomáhá udržovat životní rovnováhu a pevnost stejně jako mé občanství, přátelství a jiné vztahy. ()
6. Celý můj přístup k životu se opírá o mou spiritualitu. ()

Reakce na duchovní potřeby: spirituální intervence

Cavendish et al (2003)

- Výzkum aktivit spirituální péče zdravotních sester (N=404)
- 18% sester uplatňovalo 32 aktivit duchovní péče.
- Výzkum následně kategorizoval (přiřadil) referované aktivity k adekvátní položkám seznamu ošetrovatelských aktivit podle **Nurcing Interventions Classification** (McCloskey, J. Bulechek, G. (Eds.). (2012). *Nurcing interventions classification (NIC)*. St. Louis: Mosby-Yearbook.

- **Facilitace duchovního růstu (5426)**
- **Duchovní opora (5420)**
- **Přítomnost (5340)**
- **Aktivní naslouchání (4920)**
- **Humor (5320)**
- **Dotek (5460)**
- **Terapeutický dotek (5465)**
- **Zvýšení sebe vnímavosti (5390)**
- **Předání (8100)**
- **Muzikoterapie (4400)**

Možné intervence spr-níka (Hodge 2005)

- Duchovně nosné prostředí (Spiritual Holding Environment) – staví na Elson, M. (1986). *Self Psychology in clinical social work*. NY: W.W.Norton.
- Duchovní přerámování (Spiritual Reframing) – staví na Pargament, K.I. (1997). *The psychology of religion and coping*. NY: Guilford press.
- Kognitivní přerámování – staví na kognitivní terapii
- Na řešení zaměřené rituály (Solution-Focused Rituals)
- Sociální opora v rámci církve
- Reflexe časnosti života (Brevity of Life Reflexion)

Možné intervence spr-níka u klientů s psychickým onemocněním (Hodge 2006)

- Akcentování klientovým pozitivních, k uzdravení orientovaných příběhů z jeho duchovního světa
- Akcentování témat, která zahrnují cit pro duchovní identitu nemocného, naději v budoucnost, zkušenost být milován, pohled na život jako na cestu s vlastní odpovědností
- Kontaktování klienta s církví nebo duchovním společenstvím (prevence izolace)
- Četba Písma svatého (posvátných textů)
- Modlitba
- Meditace
- Poslech sakrální hudby
- Duchovní rituály (včetně vytvoření vhodného místa k nim)
- Duchovně modifikovaná KBT (Hodge/Bonifas 2010)

Názory spr-níků na duchovně zaměřené pomáhající aktivity (NASW 1997/2008; Canda/Furman 2010 (N=1804))

• Používání nebo doporučování n/d literatury	55/76,5
• Soukromá modlitba za klienta	56,4/68,3
• Modlitba s klientem	27,1/44,8
• Meditace jako příprava na klienta	66,3/86,3
• Meditace s klientem	30,5/60,4
• Používání n/d terminologie a koncepcí	66/73,3
• Používání nad-denominační terminologie a koncepcí	84,2/90,7
• Doporučení využití n/d podpůrného systému	77,2/85,3
• Dotýkání se klienta kvůli „ozdravným“ účelům	14,1/22,3
• Pomoci klientovi rozvinout rituály (žehnání domu, návštěva hrobu příbuzných, slavení přechodových rituálů)	57,8/77,1
• Účast na klientových rituálech	17,5/32,3
• Povzbuzovat klienta k pravidelné sebereflexi (psaní deníku)	51,1/78,8
• Diskutovat roli n/d přesvědčení ve vztahu k blízkým	75,3/88,2
• Asistovat klientovi v kritické reflexi n/d přesvědčení a praktik	57,4/73,2
• Pomoci klientovi posoudit význam duchovních prvků ve snech	40,6/67,9
• Pomoci klientovi posoudit duchovní smysl jeho současné situace	69,3/81,9
• Pomoci klientovi reflektovat jeho představy, co je po smrti	71,1/88,1
• Pomoci klientovi promyslet, jak je jeho n/d podpůrný systém užitečný	99,2/96,2
• Pomoci klientovi promyslet, jak je jeho n/d podpůrný systém škodlivý	65,5/82
• Předat klienta duchovnímu nebo jinému n/d pomáhajícímu	74,8/89,5
• Spolupracovat s duchovním nebo...	59,2/85,9

- Canda/Furman (2010, s. 360) zmiňují celkem
 - 52 duchovně zaměřených pomáhajících aktivit s jednotlivci/rodinami/skupinami
 - a 21 s organizacemi/komunitami/světtem.

literatura

- Koenig, H. G., King, D. E., & Carson, V. B. (2012). Handbook of religion and health (2nd ed.). Oxford/New York: Oxford University Press.
- Grundmann, C. (2014) To have Life, and have It Abundantly! Health and Well-Being in Biblical Perspective. *J Relig Health*, 53, 552-561.
- Fitchett, G. et al. The religious needs and resources of psychiatric inpatients. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 1997, 185, 320-326
- Hodge, D. R. (2004). Spirituality and people with mental illness: Developing spiritual Competency in assessment and intervention. *Families in Society*, 85(1), 36-44.
- Hodge, D. R. (2005). Spiritual life maps: A client centered pictorial instrument for spiritual assessment, planning, and intervention. *Social Work*, 50(1), 77-87.
- Hodge, D. R. (2005). Spiritual ecograms: A new assessment instrument for identifying clients' spiritual strengths in space and across time. *Families in Society*, 86(2), 287-296.
- Hodge, D. R. (2006). A template for spiritual assessment: A review of the JCAHO Requirements and guidelines for implementation. *Social Work*, 51(4). 317-326.
- Hodge, D. R. (2005). Spiritual assessment in marital and family therapy: A methodological framework for selecting between six qualitative assessment tools. *Journal of Marital and Family Therapy*, 31(4), 341-356.
- Hodge, D. R. (2005). Developing s Spiritual Assessment Toolbox: A Discussion of the Strengths and Limitations of Five Different Assessment Methods. *Health & Social Work*, 30(4), 314-323.
- Hodge, D. R. & Limb, G. E. (2010). Native Americans and brief spiritual assessment: Examining and operationalizing the Joint Commission's assessment framework. *Social Work*, 55(4), 297-307.
- Hodge, D. R. & Horvath, V. E. (2011). Spiritual needs in health care settings: A qualitative Meta-synthesis of clients' perspectives. *Social work*, 56(4), 306-316.
- Canda, E. R. & Furman, L. D. (2010). *Spiritual diversity in social work practice. The heart of helping*. 2nd ed. Oxford University Press.
- Křivohlavý, J. (2009). *Psychologie zdraví*. 3. Vydání. Praha: Portál.
- Galanter, M. et al. (2007). Assessment of spirituality and its relevance to addiction treatment. *Journal of Substance Treatment*, 33, 257-264.
- Dhar, N. et al. (2011). Spiritual health scale 2011: Defining and measuring 4th dimension of health. *Indian J Community Med*, 36, 275-82.
- Nixon, A. & Narayanasamy, A. (2010). The spiritual needs of neuro-oncology patients from patients' perspective. *Journal of Clinical Nursing*, 19, 2259-2270.
- Sulmasy, D. P. (2002). A Biopsychosocial-Spiritual Model for the Care of Patients at the End of Life. *The Gerontologist*, 42, 24-33.
- Holloway, M. (2007). Spiritual Need and the Core Business of Social Work. *British Journal of Social Work*, 37, 265-280.
- Govier, I. (2000). Spiritual care in nursing: a systematic approach. *Nurcing standard*, 14(17), 32-36.
- Monod, S.M. et al. (2010b). The spiritual distress assessment tool: an instrument to assess spiritual distress in hospitalised elderly persons. *BMC Geriatrics*, 10:88.
- Monod, S.M. et al. (2010a). The Spiritual Needs Model: Spirituality Assessment in the Geriatric Hospital Setting. *Journal of Religion, Spirituality & Aging*, 22, 271-282.
- Sheridan, M. J. (2004). Predicting the Use of Spiritually-Derived Interventions in Social Work Practice: A Survea of Practitioners. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work*, 23(4), 5-25.
- Cavendish, R. et al. (2003). Spiritual Care Activities of Nurces Using Nurcing Interventions Classification (NIC) Labels. *International Journal of Nurcing Terminologies and Classifications*, 14(4), 113-124.
- O'Brien, M. E. (1982). "The Need for Spiritual Integrity," in *Human Needs 2 and the Nursing Process*. Eds. Helen Yura and Mary B. Walsh. Norwalk, CT: AppletonCentury7C-rofts.
- Saleebey, D. (Ed.) (1997). *The strenghts perspective in social work practice*. 2nd. Ed. White Plains, NY: Longman.
- Pargament, K. I. (1997). *The psychology of religion and coping*. NY: Guilford Press.
- Stranahan, S. (2008). Spiritual self-assessment index for older adults. *J Relig Health* 47:491-503.
- O'CONNOR, Margaret, a ARANDA, Sanchia. *Paliativní péče – pro sestry všech oborů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. 324 s. ISBN 80-247-1295-4.
- David R. Hodge PhD & Robin P. Bonifas PhD (2010): Using Spiritually Modified Cognitive Behavioral Therapy to Help Clients Wrestling with Depression: A Promising Intervention for Some Older Adults, *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 29:3, 185-206
- Svatošová, M. (2012). *Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?* Praha: Grada.
- Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie*. Praha: Portál.
- Hunt, J. (2014). Bio-Psycho-Social_Spiritual Assessment? Teaching the Skill of Spiritual Assessment. *Social Work & Christianity*, Vol. 41, No. 4, 373-384.

Původní Maslowova pyramida potřeb (A. H. Maslow, A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 1943, 50, 370-396)

Potřeba seberealizace

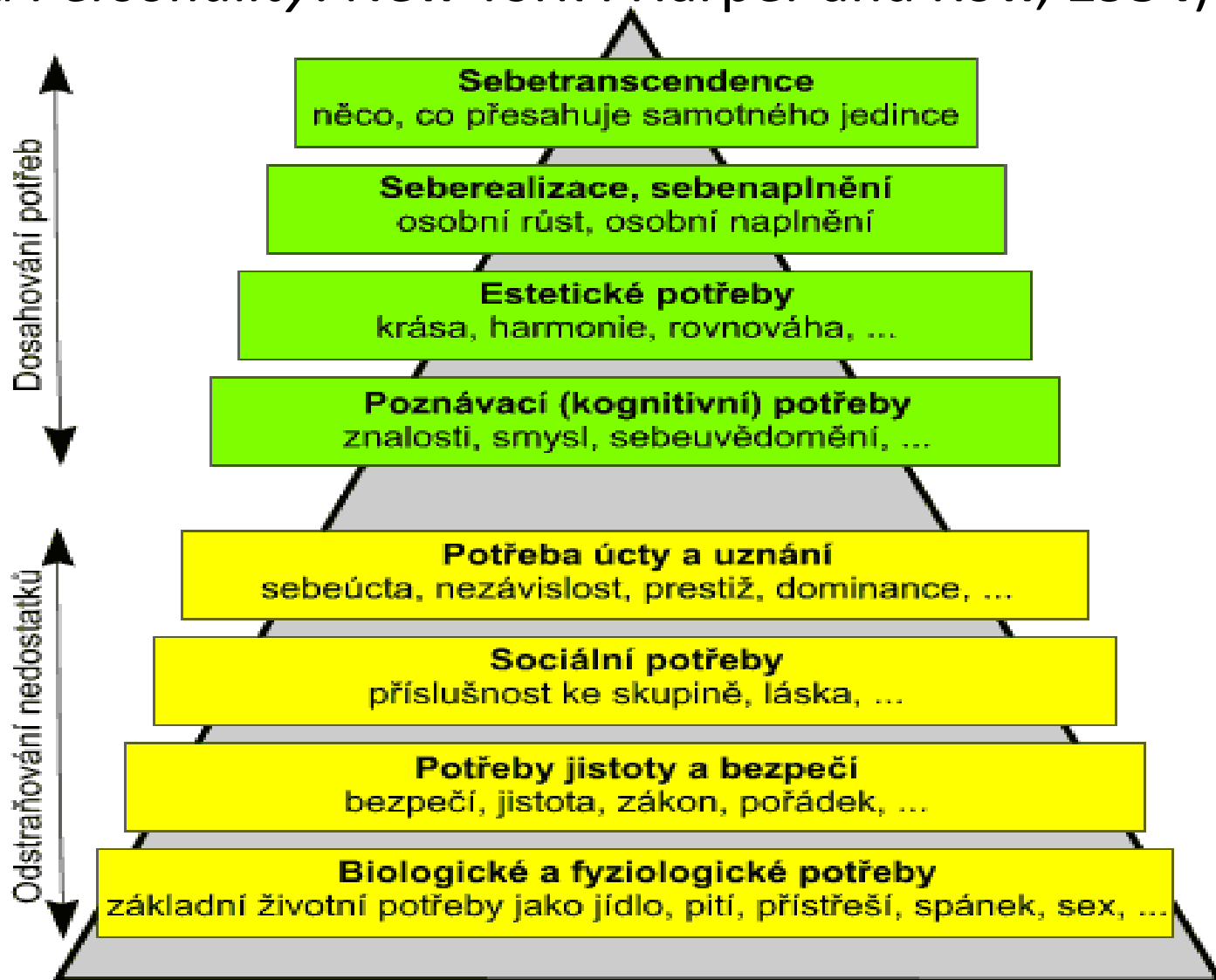
Potřeba uznání, úcty

Potřeba lásky, přijetí, spolupatříčnosti

Potřeba bezpečí a jistoty

Základní tělesné, fyziologické potřeby

Doplněný model 8 úrovnový (MASLOW, A. H. *Motivation and Personality*. New York : Harper and Row, 1954)

Vývojové potřeby (Vávrová, 2000)

- potřeba stimulace správnými podněty
- potřeba **smysluplného světa**
- potřeba plánovat činnosti v denním rytmu a čase
- potřeba jistoty sociální role a pozice ve společnosti
- **potřeba identity a uznání vlastního já** sebou i druhými
- potřeba **otevřené budoucnosti**